

Marius Timmann Mjaaland (red.)

The reformation of Philosophy. Religion in Philosophy and Theology, 102. Tübingen: Mohr Siebeck 2020. 280 s. € 79.

Når reformationens relevans og betydning for moderne mennesker skal anføres, henvises der ofte udover det konfessionelle brud også til Max Webers religioners sociologiske studier; men havde Luthers teologiske indvendinger over for romerkirkens økonomiske forvaltningspraksis af den kristne frelse vitterligt ikke andre konsekvenser end de indlysende teologiske, og det moderne menneskes dagligdags forvaltning af dets arbejde, dets sundhed etc. Havde reformationen fx ikke også *filosofiske* konsekvenser, når man nu tænker på den tætte forbindelse teologi og filosofi historisk har haft? At reformationen også har haft afgørende filosofiske konsekvenser, forsikres man om i den nyligt udkommet og særdeles lærerige antologi *The Reformation of Philosophy*. Om antologien kan man samlet sige, at dens mange fine og velargumenterede essays hver for sig positivt bekræfter det af redaktøren stillede spørgsmål, om reformationen var ”a *philosophical event*,” (1). Mere præcist spørger Mjaaland til, om reformationen kan siges at være en af betingelserne for de afgørende forandringer i filosofisk tænkning som fandt sted mellem middelalderens skolastiske filosofi og den moderne ære, der indledes med Descartes’ *cogito*? Efter endt læsning af 18 velskrevne essays er man ikke i tvivl: Reformationen havde også afgørende betydning for moderne filosofi.

Antologien, der udspringer af den 6. nordiske konference for Religionsfilosofi i 2017, fokuserer fornuftigt nok kun på at ville belyse den lutherske reformationens re-formation af filosofisk tænkning. At Mjaaland efterfølgende har påtaget sit redaktørarbejde, og Mohr Siebeck valgt at udgive samtlige informative essays blandt hvilke, tøver jeg ikke med at påstå, også den ve-orienterede læser vil finde berigende essays med nye perspektiver på reformationen, kan vi kun være taknemmelige for.

Allerede i åbningsessayet overraskes jeres anmelder af Philipp Stoellgers provokerende, men perspektivåbnende syn på troen som et medium for forståelse og perception, og, argumenterer han overbevisende for, hvis troen er et sådant medium, ja, så var reformationen en reformering af vores forståelses- og perceptionsmedium. Som medium for vores forståelse og perception var reformationen ændring af troen et skifte i den middelalderlige og symbolske magt; en *Deutungsmacht*, der gør det muligt at se og percipere Gud, verdenen, mennesket etc. i et nyt lys, der for os til at handle, tænke og føle anderledes (21). Reformationen kan derfor heller ikke kun forstås ud fra dens historiske og dogmatiske grunde, men må nødvendigvis reflekteres som en medieteor.

Fremhæves bør også redaktørens, Marius Timmann Mjaaland, eget bidrag. Læseren præsenterer her for endnu en øjenåbnende læsning af reformationen og dens betydning for moderne filosofi. Mjaaland tager afsæt i § 6 i Heideggers *Sein und Zeit*, *Destruktion*-paragraffen og efterlader ingen tvivl hos sin læser om, at Heideggers kritik af traditionen og dens spærring for en umiddelbar tilgang til det oprindelige fænomen og dermed nødvendigheden af en *destruktion* af traditionen for at tilegne sig det oprindelige fænomen gentager Luthers begreb fra *Heidelberg Disputation* fra 1518. Heri anklager Luther traditionen dels for at tænke abstrakt og spekulativ, når den definerer Gud som vis, dels for at puste tænkeren op og gøre ham stolt af sit værk, når han burde være ydmyg over for Gud. Traditionen må, argumenterer Luther, tilintetgøres for at blotlægge menneskelig lidelse og sårbarhed. Med Luthers henvisning til Paulus' Første Brev til Korintherne viser Mjaaland, hvordan Luther udleder denne filosofisk-hermeneutiske pointe af en teologisk indsigt i forskellen mellem den synlige Jesus på korset og troens indsigt i Jesus som den usynlige Guds inkarnation; på korset er Gud på en og samme tid både til stede og skjult, idet hans magt skjules af svagheden, mens hans suverænitet tildækkes af lidelsen og i døden skjules livet – *sub contrario* (63). Denne lutherske indsigt lever videre i dels den filosofiske hermeneutik og dens insisteren på tolkning, dels via Kants distinktion mellem fænomenverdenen, som vi lever i, og gudsbegrebet, som troen forudsætter.

Endelig fortjener antologiens eneste danske guldkorn også at blive nævnt. Altid læseværdige Dorthe Jørgensen leverer et koncentrat af pointerne fra sin bog *Den skønne tænkning*. Artiklen opsummerer kongenialt Jørgensens idéhistoriske pointe om reformationen og Kants kritiksmes betydning for den filosofiske æstetik og filosofisk-hermeneutiskes implicitte religionsfilo-

sofi. Jørgensens argument, som uden tvivl udfordrer en normal teologisk udlægning af den moderne dualismens årsag, er, at protestantismen har et særligt behov for æstetisk forestilling og for æstetik forstået som erfaringsfilosofi, noget protestanter ellers i særlig grad distancerede sig fra, fordi de til en begyndelse mistolkede Baumgartens *cognitio sensitiva* 'sensual experience' (194). Protestantismens behov for den æstetiske erkendelse kommer af inkarnationens vigtighed for alle kristne. Dualismen ses i dens skarpe adskillelse mellem det fysiske og det åndelige; fx introducerer protestantismen en ikke-hellig natur, individualiserer den enkeltes gudsforhold, afviser idéen om transsubstantiation. Netop derfor kan der ifølge Jørgensen argumenteres for et særligt protestantisk behov for en æstetisk forestilling, der forbinder det ellers adskilte: Det fysiske og det spirituelle; det materielle og det immaterielle (197). Den æstetiske erkendelse – sandhed – er ikke blot sanseerfaring, men sammenknytning af det sanselige, det synlige, og det åndelige, det skjulte.

At kun disse tre essays omtales skyldes ene og alene plads hensyn. Ingen af antologiens øvrige essays er ikke også en nærmere omtale værd. Således kunne jeg med lige så god ret have valgt at fremhæve: Safet Bektovic' artikel om 'dialektikken mellem Guds til- og afsløring i islam'. Et essay hvor ikke så vidende læsere om islam med fordel kan stige på og læse om neo-platoniske idéer samt negativ teologi i tidlig islamistisk teologisk tænkning; ligeledes bør Rasmus Nagels fine artikel "Forsæt diskontinuiteten: Luther, Badiou og reformationen" heller ikke overses. Udover de mange både velformulerede og velargumenterede essays fremtræder antologien desuden overskueligt inddelt i fire hovedafsnit: Det første omhandler netop 're-formatering af den kristne og islamitiske filosofi'. I det andet afsnit kan man læse om 'filosofien i kølvandet på reformationen'. 'Reformationen, fænomenologi og metafysik' diskuteres i det tredje afsnit, mens det sidste omhandler 'kritik, protest og reform'.

Antologien kommer vidt omkring og rundt i alle tænkelige hjørner af reformationen, og efter endt læsning af samtlige indsigtfulde essays efterlades man som læser ikke med den mindste tvivl om, at reformationen udover at være en teologisk begivenhed først og fremmest var en filosofisk begivenhed og – dernæst måske også en sociologisk begivenhed. Denne nye forståelse beriges læseren med samtidig med, at hun kan glæde sig over at blive ført ind i reformationens mange filosofiske virkning på et så højt og dog stadig læseværdigt niveau.

Niels Mattsson Johansen